Magiczny Kraków

Rewitalizacja i adaptacja

2025-08-05

Forty Twierdzy Kraków w 1918 roku przeszły w ręce państwa polskiego. Najczęstszym użytkownikiem było Wojsko Polskie, które w zdecydowanej większości wykorzystywało budynki do celów magazynowych lub koszarowych. Czasem także do innych działań. W czasie okupacji niemieckiej niektóre z fortów przystosowano na potrzeby zakwaterowania jeńców wojennych. Po wojnie forty wróciły w ręce polskie.

Część z nich została zburzona jako relikt przeszłości, z którą nie utożsamiały się władze komunistyczne. Niektóre próbowano rozbierać dla potencjalnego zysku, jakim była możliwość pozyskania materiałów budowlanych. Szybko jednak okazało się, że próba pozyskiwania cegieł do odbudowy zniszczonych wojną miast nie przynosi efektów, gdyż cegłówki najczęściej były popękane po oderwaniu ich od spoiwa z murów budynków fortecznych. Inne zasypano lub zburzono dlatego, że stały na drodze dla planowanych inwestycji.

W latach 60. XX w. udało się doprowadzić do akcji społecznej prowadzonej przez środowiska naukowe i dziennikarskie z prof. Karolem Estreicherem i dr. Januszem Bogdanowskim na czele, które spowodowały, że zaprzestano niszczenia dziedzictwa dawnego Krakowa. Forty i budynki adaptowano do nowych celów, w których niektóre się sprawdziły lepiej, a inne gorzej. Najlepiej miały te, które pozostały w rękach wojska i były przez armię wykorzystywane prawie tak, jak pierwotnie zostały zaprojektowane. W wielu innych przypadkach prace adaptacyjne niestety doprowadziły do zniszczeń. W latach 90. większość fortów przeszła w ręce Gminy Miejskiej Kraków, ale niestety przez kolejne lata wiele z nich padło ofiarą złodziei kradnących metalowe elementy oraz dalszego niszczącego działania czasu.

Najlepiej miały te forty, które trafiły w ręce pasjonatów, którzy zadbali o nie, jak np. fort 49 „Krzesławice”, który został zaadaptowany na siedzibę Młodzieżowego Domu Kultury Fort 49 „Krzesławice” dzięki pracy dyrektora placówki Franciszka Dziadonia, czy fort 49 ¼ „Grębałów” dzięki pracy prezesa Ogniska TKKF „Przyjaciel Konika” Bogumiła Peschaka.

Niemniej jednak dzięki pracy miejskich urzędników oraz wychowanków prof. Janusza Bogdanowskiego, w tym prof. Jadwigi Środulskiej-Wielgus i dr. Krzysztofa Wielgusa, udało się powoli, ale skutecznie zmienić postawę w stosunku do starych poaustriackich budowli. 25 października 2006 roku Rada Miasta Krakowa podjęła uchwałę zawierającą „Ramowy Program Ochrony i Rewitalizacji Zespołu Historyczno-Krajobrazowego Twierdzy Kraków”, która uwzględniła większość sugestii badaczy Twierdzy Kraków i stworzyła solidne ramy do dalszych działań. Na podstawie tych zapisów Miasto zainicjowało współpracę dzierżawców, właścicieli, użytkowników obiektów fortecznych, a także coraz lepszą współpracą wydziałów i służb miejskich z gestorami fortów.

Zaczęto też pozyskiwać środki na renowacje – z budżetu Gminy Miejskiej Kraków przyznawane przez Radę Miasta Krakowa, z funduszy unijnych, a także ze Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa. W trzeciej dekadzie XXI w. trwały m.in. prace rewaloryzacyjne i adaptacyjne m.in. w Bastionach III „Kleparz” i IVa „Luneta Warszawska”, fortach 50 ½ O „Kosocice” („Barycz”), 53a „Winnica”, 51 „Rajsko”, 49 „Krzesławice”, 51 ½ O „Wróblowice” („Swoszowice”), przy zniszczonych

bastionach fortu 2 „Kościuszko” i ostrogach przy tym forcie, konserwacja zieleni przy forcie 47 ½ „Sudół”. Wkrótce prace obejmą też fort 31 „św. Benedykt”.

W 2021 r. przygotowano założenia projektu „Mała architektura dla wielkiej twierdzy”, aby umożliwić otoczenie obiektów historycznych jednolitymi stylistycznie i kolorystycznie tablicami informacyjnymi, znakami z trasami do zwiedzania, ławkami, czy stojakami na rowery.

W 2022 r. oddano do użytkowania dwa forty 52 „Borek” dla Centrum Kultury Podgórza i Biblioteki Polskiej Piosenki oraz 52a „Jugowice”, a wcześniej zespół zbrojowni zwany „Cekhauzem” przy ul. Rakowickiej, gdzie działa Muzeum Fotografii, oraz ostrogi bramne przy forcie 2 „Kościuszko”. Ukończono prace w fortach 52 ½ S „Sidzina” oraz 52 ½ N „Skotniki”, które czekają jeszcze na rewaloryzację zieleni.

W lipcu 2025 r. zakończył się remont elewacji Fortu nr 31 „św. Benedykt”. Odnowienie fasady, wykonane pod nadzorem służb konserwatorskich to I etap remontu i adaptacji fortu w celu przystosowania do funkcji centrum edukacji dzieci i młodzieży z zakresu nauk ścisłych. Do realizacji inwestycji wykorzystano środki pochodzące z dotacji udzielonej przez Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa (SKOZK). Projekt adaptacji obiektu został uznany przez SKOZK za jeden z projektów kluczowych, a łączna kwota przyznanej dotacji wyniosła niemal 7 milionów złotych.

Informacje na temat bieżących prac i ich zakresu w różnych fortach Twierdzy Kraków, znajdujących się w gestii Gminy Miejskiej Kraków, znajdują się na stronie miejskiej jednostki, **Zarządu Budynków Komunalnych**.